

PHÁT HUY GIÁ TRỊ TÀI LIỆU, HIỆN VẬT TRONG TRƯNG BÀY BỔ SUNG TẠI CÁC DI TÍCH QUỐC GIA ĐẶC BIỆT Ở TỈNH QUẢNG TRỊ

DƯƠNG THỊ VĂN ANH

Tóm tắt

Quảng Trị là một địa phương có 4 di tích quốc gia đặc biệt, ở đó đều có nhà trưng bày bổ sung - nơi lưu giữ các tài liệu, hiện vật có giá trị minh chứng cho các sự kiện lịch sử tiêu biểu gắn liền với từng di tích cụ thể. Đến nay, giá trị các tài liệu, hiện vật đã và đang phát huy hiệu quả phục vụ du khách trong và ngoài nước. Tuy nhiên, vẫn cần có những giải pháp tối ưu đối với hoạt động phát huy giá trị tài liệu, hiện vật tại các di tích này trong thời gian tới.

Từ khóa: Giá trị hiện vật, di tích quốc gia đặc biệt, Quảng Trị

Abstract

Quang Tri is a province which has 4 national relics where there are additional showrooms to archive the valuable documents and artifacts that prove the typical historical events associated with each specific relics. Up to now, the value of those documents and artifacts has been promoting the effectiveness of serving domestic and foreign tourists. However, in the coming time, there should be optimal solutions to the activity of promoting the value of documents and artifacts at these special national relics.

Keywords: Artifact's value, special national relics, Quang Tri

Quảng Trị là tỉnh nằm ở Trung Trung Bộ. Trong suốt 45 năm (1930 – 1975) chiến đấu anh dũng của dân tộc Việt Nam qua hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ, mảnh đất này đã có hơn 20 năm là tuyến lửa, nơi diễn ra cuộc đọ đau lịch sử giữa hai thế lực, giữa hai chế độ chính trị và hai hệ tư tưởng. Chiến tranh đã gây ra biết bao đau thương mất mát cho người và đất Quảng Trị, nhưng cũng đã làm nảy sinh ở đây hàng loạt sự tích anh hùng, làm xuất hiện nhiều địa danh lẫy lừng chiến công, biểu trưng cho chí khí quật cường, lòng quả cảm và niềm tự hào dân tộc lớn lao. Bộ phận di tích chiến tranh cách mạng nhờ vậy mà hết sức phong phú về số lượng, đa dạng về loại hình và tầm cỡ về nội dung. Nói riêng về di tích được xếp

hạng cấp quốc gia đặc biệt, hiện nay toàn tỉnh có 04 di tích, đó là: Di tích Thành cổ Quảng Trị và những địa điểm lưu niệm sự kiện 81 ngày đêm năm 1972 (thị xã Quảng Trị, huyện Hải Lăng và huyện Triệu Phong); Di tích lịch sử Đồi bờ Hiền Lương - Bến Hải (huyện Vĩnh Linh và huyện Gio Linh); Di tích Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh (huyện Vĩnh Linh); Đường Trường Sơn - Đường mòn Hồ Chí Minh (Các địa điểm ở tỉnh Quảng Trị).

Căn cứ vào điều 29 của Luật Di sản văn hóa năm 2001, sửa đổi, bổ sung năm 2009 quy định: Di tích quốc gia đặc biệt là di tích có giá trị đặc biệt tiêu biểu của quốc gia bao gồm: "1/Công trình xây dựng, địa điểm gắn với sự kiện đánh dấu bước chuyển biến đặc biệt quan trọng của lịch sử dân tộc hoặc gắn với

anh hùng dân tộc, danh nhân tiêu biểu có ảnh hưởng to lớn đối với tiến trình lịch sử dân tộc; 2/Công trình kiến trúc, nghệ thuật, quần thể kiến trúc, tổng thể kiến trúc đô thị và địa điểm cư trú có giá trị đặc biệt đánh dấu các giai đoạn phát triển kiến trúc, nghệ thuật Việt Nam; 3/ Địa điểm khảo cổ có giá trị nổi bật đánh dấu các giai đoạn phát triển của Việt Nam và thế giới; 4/Cảnh quan thiên nhiên nổi tiếng hoặc địa điểm có sự kết hợp giữa cảnh quan thiên nhiên với công trình kiến trúc, nghệ thuật có giá trị đặc biệt quốc gia hoặc khu vực thiên nhiên có giá trị về địa chất, địa mạo, địa lý, đa dạng sinh học và hệ sinh thái đặc thù nổi tiếng của Việt Nam và thế giới” (6; tr.50-51).

So với các tiêu chí để được xếp hạng là di tích cấp quốc gia đặc biệt thì các di tích của tỉnh Quảng Trị được xếp vào loại hình các công trình xây dựng, địa điểm gắn với sự kiện đánh dấu bước chuyển biến đặc biệt quan trọng của lịch sử dân tộc, có ảnh hưởng to lớn đối với tiến trình lịch sử dân tộc. Vì vậy, vấn đề bảo tồn và phát huy giá trị những di tích này trong xã hội hiện nay là mục tiêu của quốc gia nói chung và của tỉnh Quảng Trị nói riêng. Để làm tốt các hoạt động bảo tồn và phát huy, Nhà nước và tỉnh Quảng Trị đã thành lập các tổ chức bộ máy các cấp từ Trung ương đến địa phương để quản lý các di tích đạt được hiệu quả cao. Đồng thời với việc thành lập tổ chức bộ máy quản lý là quy định rõ chức năng, nhiệm vụ của tổ chức bộ máy. Một trong những nhiệm vụ quan trọng ở các di tích quốc gia đặc biệt là cần thiết phải tiến hành sưu tầm các tài liệu, hiện vật liên quan đến di tích, trên cơ sở đó thực hiện trưng bày các tài liệu hiện vật có giá trị để chuyển tải thông tin đầy đủ hơn, sâu sắc hơn, toàn diện hơn về các di tích quốc gia đặc biệt.

Trên thực tế, hiện nay ở nhiều di tích đều xây dựng phần trưng bày bổ sung. Đây là một hình thức khá phổ biến trong các hạng mục tôn tạo di tích nhằm mục đích làm sáng tỏ nội dung di tích, sắp xếp các tài liệu, hiện vật quý

giá trong một không gian vật chất cụ thể theo một nội dung, một trình tự chủ đề nhất định, làm cho người xem tiếp cận với những tài liệu, hiện vật - nguồn sử liệu quan trọng để có thêm những thông tin mới ngoài những thông tin mang lại từ di tích gốc. Sau một thời gian dài làm việc và tiến hành các chương trình sưu tầm hiện vật, các nhà trưng bày bổ sung (hiện ở các di tích) đã cơ bản hoàn thành và đón tiếp khách tham quan du lịch. Xuất phát từ tình hình thực tế, bài viết chỉ tập trung giới thiệu diện mạo của các nhà trưng bày, các tài liệu hiện vật đang trên diện trưng bày ở 3 di tích. Còn có nhiều tài liệu, hiện vật còn trong chế độ bảo quản, lập hồ sơ hiện vật, chưa đủ điều kiện và phương tiện để giới thiệu toàn bộ tài liệu, hiện vật tại khu di tích đến với công chúng.

Di tích Thành cổ Quảng Trị và những địa điểm lưu niệm sự kiện 81 ngày đêm năm 1972

Nhà trưng bày bổ sung của di tích Thành cổ Quảng Trị nằm ở phía đông - nam bên trong Thành cổ, mặt tiền hướng về phía Tây, được giới hạn trong khuôn viên có diện tích 360m², ba phía là 3 khoảng sân nối với hệ thống đường nội bộ trong khu vực. Nhà trưng bày bổ sung ở Thành cổ Quảng Trị là một công trình kiến trúc được tạo thành hình khối vuông gồm 2 tầng. Kết cấu khung chịu lực bằng bê tông cốt thép, tường xây gạch, bên trên có 2 lớp mái. Phần nội thất bên trong chia làm 2 tầng, được bố trí như sau: Tầng 1 được chia thành ba không gian. Không gian chính giữa dùng để trưng bày khánh tiết, về 2 phía là các phòng làm việc, kho tàng và nơi ở của nhân viên trực bảo vệ. Bên hữu của gian khánh tiết có lối cầu thang dẫn lên tầng 2. Toàn bộ không gian tầng 2 dùng trưng bày và kho bảo quản hiện vật, di vật liệt sĩ.

Bố cục trưng bày bên trong được sắp xếp với chủ đề làm nổi bật huyền thoại 81 ngày đêm chiến đấu của quân và dân ta trong những ngày tháng ác liệt năm 1972. Gian khánh tiết là nơi trưng bày khái quát những hình ảnh mang dấu ấn đậm nhất về Thành Cổ Quảng

Trị trong 81 ngày đêm lịch sử. Mặt chính diện là hình ảnh ngọn nến đang cháy, biểu tượng cho ý chí, quyết tâm của toàn quân, toàn dân ta trong việc bảo vệ Thành cổ và thị xã Quảng Trị. Mảng tường phía trên là hình ảnh tư liệu Thành cổ đổ nát vì bom đạn 81 ngày đêm năm 1972 của phóng viên chiến trường Đoàn Công Tính ghi lại vào ngày 16/8/1972. Mặt chính diện phía trên của gian khánh tiết, tức là phần thông tầng trưng bày bức phù điêu bằng gỗ đồng thể hiện nội dung: *Quân dân miền Nam tập hợp dưới ngọn cờ của Mặt trận dân tộc giải phóng miền Nam Việt Nam - Quyết tâm giữ vững Thành cổ và thị xã Quảng Trị 81 ngày đêm năm 1972*. Ngoài ra, tại gian khánh tiết còn trưng bày các bức ảnh tư liệu của phóng viên chiến trường Đoàn Công Tính về phút giải lao với nụ cười chiến thắng của các chiến sĩ quân giải phóng, hình ảnh của ông lái đò Triệu Phong không quản ngại gian nguy, ngày đêm chèo những chuyến hàng, đưa bộ đội ta vượt sông vào Thành cổ chiến đấu...

Toàn bộ không gian tầng 2 trưng bày những hiện vật, di vật, ảnh tư liệu, khoa học phụ liên quan đến toà Thành Cổ Quảng Trị và các hoạt động tri ân sau ngày giải phóng. Toàn bộ không gian trưng bày của tầng 2 được chia làm 5 chủ đề chính. Chủ đề 1 là *Dấu ấn thời gian và lịch sử hình thành Thành cổ Quảng Trị*. Tại chủ đề này trưng bày những hiện vật như: Súng, đạn thần công, phiến đá ở cổng Hữu còn chữ Tây; ảnh tư liệu như: sơ đồ Thành cổ Quảng Trị, quang cảnh thị xã Quảng Trị trước cuộc chiến 81 ngày đêm... nhằm giới thiệu về lịch sử hình thành và diện mạo thành Quảng Trị qua các thời kỳ lịch sử phong kiến, thuộc Pháp và dưới chế độ Việt Nam Cộng hòa trước chiến dịch giải phóng Quảng Trị năm 1972. Chủ đề 2 là *Chiến dịch giải phóng Quảng Trị năm 1972*. Thông qua ảnh tư liệu, sơ đồ, khoa học phụ cùng với nhiều hiện vật của cả hai phía nhằm giới thiệu về vị trí chiến lược của tỉnh Quảng Trị và cuộc tiến công chiến lược giải phóng Quảng Trị năm 1972 diễn ra từ ngày 30/3/1972 và kết thúc vào ngày 1/5/1972, đã đập tan tuyến

phòng thủ chiến lược mạnh nhất của Mỹ và Quân lực Việt Nam Cộng hòa, giải phóng hoàn toàn tỉnh Quảng Trị. Chủ đề 3 là *Cuộc chiến đấu chống phản kích tái chiếm bảo vệ Thành cổ và thị xã Quảng Trị 81 ngày đêm năm 1972*. Đây là chủ đề chính của nhà bảo tàng Thành cổ với nhiều hình ảnh tư liệu, sơ đồ, khoa học phụ và nhiều hiện vật nhằm chỉ rõ âm mưu của Mỹ và Chính quyền VNCH trong việc thực hiện tái chiếm Thành cổ và thị xã Quảng Trị. Trước âm mưu lớn của Mỹ và chính quyền Sài Gòn, về phía ta chủ trương kiên quyết phải giữ cho bằng được Thành cổ và thị xã Quảng Trị. Bởi tầm quan trọng của một vị trí chiến lược, cả hai phía đã huy động một lực lượng quân đội lớn mạnh cùng nhiều vũ khí và phương tiện chiến tranh hiện đại vào cuộc chiến. Thông qua hiện vật, ảnh tư liệu nhằm tái hiện lại không gian diễn ra cuộc chiến 81 ngày đêm bảo vệ Thành cổ và thị xã Quảng Trị diễn ra trên một địa bàn rộng lớn bao gồm huyện Hải Lăng, Triệu Phong và thị xã Quảng Trị, trong đó có nhiều trận chiến ác liệt ở các địa điểm chốt như Ngã ba Long Hưng (ở Đông Nam thị xã, được mệnh danh là “ngã ba bom”, “ngã ba lửa”), chốt Long Quang, Ngô Xá, Tri Bư... và tại khu vực Thành cổ và thị xã Quảng Trị. Đặc biệt trong chủ đề này, mặt phía sau của mảng tường thông tầng gian khánh tiết là tổ hợp hình tượng người lính quân giải phóng, tái hiện khung cảnh sẵn sàng chiến đấu và những phút giải lao ngắn ngủi giữa hai cuộc chiến. Những người lính trẻ tranh thủ đọc báo, viết thư, chăm sóc vết thương... Tổ hợp này được đặt trên bục trưng bày bằng gỗ, phía sau kéo dài toàn bộ mảng tường thông tầng này là hình ảnh tư liệu thị xã Quảng Trị bị đổ nát sau chiến tranh, trên nền bức ảnh góc bên trái trích lời nhận định của Tổng Bí thư Lê Duẩn: *“Chúng ta chịu đựng được không phải vì chúng ta là gang thép, mà gang thép cũng chảy với bom đạn của chúng, mà chính chúng ta là những con người, những con người thực sự, những con người Việt Nam với truyền thống 4000 năm đã giác ngộ sâu sắc trách nhiệm trọng đại trước Tổ quốc, trước thời*

đại". Tiếp theo không gian trưng bày của chủ đề này là những hình ảnh tư liệu về người lính trẻ quân giải phóng, các hiện vật là kỷ vật gắn liền với những người lính trong cuộc chiến và bảng thống kê những thiệt hại của cả hai phía trong chiến dịch, thống kê số lượng bom đạn của Mỹ đã sử dụng trong chiến dịch. Chủ đề 4 là *Mặt trận Quảng Trị sau Hiệp định Paris*. Trưng bày mảng này chủ yếu là sơ đồ hình thái chiến trường Quảng Trị sau hiệp định Paris, ảnh tư liệu và một số trận chiến ở những vùng "giáp ranh", hình ảnh trụ sở và hoạt động của Chính phủ cách mạng Cộng hòa miền Nam Việt Nam đóng tại Cam Lộ. Chủ đề 5 là *Công tác tri ân tưởng niệm*, trưng bày danh sách các chiến sĩ quân giải phóng tham gia chiến dịch giải phóng Quảng Trị năm 1972 được phong danh hiệu anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân và một số ảnh tư liệu về các hoạt động tri ân tưởng niệm của tỉnh Quảng Trị, cũng như cả nước hướng về Quảng Trị như xây dựng các bia đài tưởng niệm ở một số di tích liên quan đến cuộc chiến 81 ngày đêm, lễ hội Hoa Đăng trên sông Thạch Hãn, trưng bày các bài thơ, nhạc ca ngợi cuộc chiến anh dũng... Đặc biệt, trong chủ đề này trưng bày một số hiện vật là di vật liệt sĩ như: Lá thư của liệt sĩ Lê Văn Huỳnh, Lê Bình Chung và các hiện vật quan trọng khác... Về tổng thể, nhà trưng bày bổ sung tại Thành cổ Quảng Trị hiện đang trưng bày gồm: 115 ảnh tư liệu, 21 khoa học phụ, 155 hiện vật (3, tr.158-159).

Di tích Đồi bờ Hiền Lương - Bến Hải

Nhà trưng bày Vĩ tuyến 17 và khát vọng thống nhất non sông được xây dựng ở bờ Nam, cách Quốc lộ 1A khoảng 100m về hướng đông, mặt tiền hướng ra đường Quốc lộ 1A. Nhà trưng bày là một công trình kiến trúc được tạo hình khối vuông theo kiểu dáng nhà hiện đại 1 tầng với diện tích là 392,04m² (19,80m x 19,80m). Nhà trưng bày vĩ tuyến 17 và khát vọng thống nhất là nơi trưng bày những hình ảnh, tư liệu, hiện vật nhằm giới thiệu cho khách tham quan trong và ngoài nước hiểu rõ hơn

và đồng cảm sâu sắc với những đau thương, mất mát và tinh thần không khuất phục trong cuộc đấu tranh vì khát vọng thống nhất non sông của quân, dân đồi bờ Bến Hải; đồng thời qua đó hiểu rõ hơn giá trị của hòa bình, sự nỗ lực vươn lên của đất và người Quảng Trị trong công cuộc khắc phục hậu quả chiến tranh, xây dựng và phát triển quê hương.

Nội thất bên trong Nhà trưng bày gồm: Gian khánh tiết nằm chính diện với cửa chính có diện tích 57,6m² (8,00m x 7,20m). Gian khánh tiết được chia làm hai phần: Bức tượng Chủ tịch Hồ Chí Minh ở trung tâm và bức phù điêu phía sau với những chi tiết, hình ảnh cách điệu. Bức tượng thể hiện chân dung Chủ tịch Hồ Chí Minh được làm bằng chất liệu Composite giả đồng, cao 2,70m với quần áo bà ba, một tay cầm kính, tay còn lại đưa lên trái tim với một tâm trạng nhưng nhớ Vĩnh Linh và miền Nam, Bác luôn dõi theo và hướng về miền Nam, hướng về cuộc đấu tranh của nhân dân miền Nam. Phía sau tượng Chủ tịch Hồ Chí Minh là bức phù điêu làm bằng chất liệu Composite giả đồng với diện tích 24m² (4,00m x 6,00m). Đây là hình ảnh những cây dừa - biểu tượng của nhân dân miền Nam. Bên dưới là lớp lớp cuộn sóng và những cánh chim bồ câu tượng trưng cho tinh thần đấu tranh quyết khởi của nhân dân miền Nam với mục tiêu hòa bình, thống nhất Tổ quốc. Chính giữa bức phù điêu là dòng chữ: "Miền Nam trong trái tim tôi". Đối với Chủ tịch Hồ Chí Minh, miền Nam luôn luôn ở trong tim Bác, Bác luôn dành cho đồng bào miền Nam một tình cảm thiết tha, một sự quan tâm đặc biệt. Bức tượng Chủ tịch Hồ Chí Minh và toàn bộ tam cấp trong gian khánh tiết được làm bằng đá granit màu nâu đỏ.

Gian trưng bày được chia làm 4 chủ đề, gồm: Chủ đề 1, *Hiệp định Genève và giới tuyến quân sự tạm thời*. Phần đầu tiên của chủ đề 1 chính là bản đồ nổi (kết hợp điện tử) có kích thước 1,50m x 1,22m gắn trên đài thể hiện không gian địa lý của vĩ tuyến 17, trên nền bản đồ được gắn các bóng điện nhỏ làm nổi bật vĩ

tuyến 17, sông Hiền Lương - đường giới tuyến quân sự tạm thời kéo dài từ Cửa Tùng đến tận biên giới Việt - Lào và đường phi quân sự được thiết lập dọc hai bên bờ sông Hiền Lương. Ngoài ra, trên bản đồ còn thể hiện các căn cứ của địch ở nam vĩ tuyến - Đường 9 từ tây sang đông gồm 17 điểm (căn cứ). Ngoài ra, chủ đề 1 của nhà trưng bày còn thể hiện một số nội dung của Hiệp định Genève ngày 20/7/1954. Sau khi Hiệp định Genève được ký kết, vĩ tuyến 17 chạy dọc sông Hiền Lương được chọn làm ranh giới quân sự tạm thời chia cắt hai miền Nam - Bắc, biến khu vực này trở thành khu phi quân sự. Bên cạnh đó, ở chủ đề 1 còn có bức tranh sơn dầu được vẽ trên đài của tác giả Phan Thiết nói về hoạt động của đồn cảnh sát Liên hợp Cửa Tùng đang kiểm soát tàu thuyền đi lại trên sông, biển và tổ chức cuộc giao ban giữa công an bờ Bắc và cảnh sát bờ Nam. Toàn bộ chủ đề 1 chiếm diện tích đài trưng bày 70,95m² (21,50m x 3,30m) bao gồm 19 ảnh kích cỡ 0,60 x 0,80m và 4 ảnh 0,70m x 0,90m, 1 bảng trích 1,50m x 1,10m, 19 hiện vật được trưng bày trong các tủ kính, bục bệ.

Chủ đề 2 là *Tinh thần không khuất phục của người dân Vĩnh Linh và cuộc chiến đấu bảo vệ địa đầu giới tuyến*. Nội dung của chủ đề 2 nói lên tầm quan trọng của Vĩnh Linh với vai trò là đầu cầu giới tuyến, là tiền đồn của miền Bắc XHCN, là hậu phương trực tiếp của miền Nam. Bên cạnh đó, chủ đề 2 còn giúp khách tham quan hiểu thêm về mức độ đánh phá ác liệt của bom đạn Mỹ đối với quân và dân Vĩnh Linh và cuộc chiến đấu bảo vệ ngọn cờ giới tuyến cũng như thực hiện nhiệm vụ chi viện sức người, sức của cho chiến trường miền Nam, đóng góp phần không nhỏ vào thắng lợi trong sự nghiệp giải phóng dân tộc, thống nhất đất nước. Chủ đề 2 chiếm diện tích đài trưng bày là 85,8m² (26,00m x 3,30m), bao gồm có 25 ảnh 0,60 x 0,80m, 2 ảnh 0,70m x 0,90m và 2 bảng trích 1,10m x 1,50m. Ngoài ra còn có tổ hợp hình tượng nghệ thuật đó là: Tranh sơn dầu trên đài rộng 12m² (3,00m x 4,00m) với

nội dung: Tay cày, tay súng. Tổ hợp này gồm có 3 nhân vật. Đây là hình tượng những người nông dân Vĩnh Linh vừa chiến đấu vừa sản xuất chống chiến tranh phá hoại của đế quốc Mỹ, góp phần cùng quân dân cả nước bắn rơi máy bay và bắt giặc lái Mỹ. Bên cạnh đó, tổ hợp hình tượng nghệ thuật tranh sơn dầu trên đài có hình ảnh mẹ Diệm ngồi vá lành những lá cờ bị rách trong hầm vào những năm bom đạn Mỹ bắn phá cột cờ Hiền Lương ác liệt nhất, góp phần làm cho lá cờ Tổ quốc luôn tung bay ở đầu cầu giới tuyến. Chủ đề 2 còn trưng bày 22 hiện vật.

Chủ đề 3 là *Nhân dân vùng Nam vĩ tuyến 17 với cuộc đấu tranh vì khát vọng thống nhất đất nước*. Nội dung của chủ đề 3 nói đến cuộc đấu tranh chống trả chính sách "tố Cộng, diệt Cộng", lập ấp chiến lược, lập các khu dinh điền..., đánh phá phong trào cách mạng và các Quốc sách chống cộng, đặt cộng sản ra ngoài vòng pháp luật với các thủ đoạn "tát nước bắt cá", "khuấy nước động bùn" của Mỹ - Diệm. Bên cạnh đó, một phần nội dung của chủ đề 3 là khái quát cuộc tiến công, vây hãm hệ thống phòng thủ của Mỹ - Ngụy ở đường 9 và tập đoàn cứ điểm Khe Sanh từ tháng 6/1968 và tiến đến giải phóng Khe Sanh - Hướng Hóa tháng 7/1968. Với chiến thắng của chiến dịch tấn công giải phóng Quảng Trị, sông bến Hải, cầu Hiền Lương - vĩ tuyến 17 đã chấm dứt thời kì chia cắt kéo dài 18 năm (1954 - 1972), đồng thời tạo điều kiện thuận lợi cho quân và dân miền Nam tiến lên giải phóng hoàn toàn đất nước. Chủ đề 3 chiếm diện tích đài trưng bày là 69,96m² (21,20m x 3,30m), bao gồm 22 ảnh 0,60m x 0,80m, 1 ảnh ghép từ 4 ảnh nhỏ 1,35m x 1,65m, 1 bảng trích 1,10m x 1,50m và 1 bảng trích 0,90m x 1,22m. Ngoài ra còn có 1 tổ hợp hình tượng nghệ thuật, gồm: Tranh sơn dầu trên đài kích cỡ 3,00 x 4,00m có 3 nhân vật, nói đến du kích Nam vĩ tuyến 17 đã tổ chức các đợt bắn tỉa chống càn, chống lại các chiến lược chiến tranh của Mỹ - Diệm trên chiến trường Quảng Trị. Bên cạnh đó, ở chủ đề 3 còn trưng bày 23 hiện vật.

Chủ đề 4 là *Vĩ tuyến 17 sau giải phóng Quảng Trị năm 1972*. Chủ đề 4 nêu bật nội dung nhân dân vùng Nam vĩ tuyến 17 nói riêng và nhân dân Quảng Trị nói chung từ khắp nơi trở về quê cũ trong niềm vui mừng khôn xiết. Mặc dù bị chiến tranh đã tàn phá, nhà cửa hoang tàn đổ nát, ruộng đồng hoang hoá, khắp nơi đầy rẫy hố bom, cơ sở vật chất hầu như không có gì, lương thực không đủ ăn, đời sống của nhân dân gặp vô vàn khó khăn thử thách nhưng với niềm vui quê hương đã được giải phóng, lại được sự quan tâm, động viên kịp thời và chỉ đạo sâu sát, thường xuyên của các đồng chí lãnh đạo Đảng, Nhà nước, bạn bè Quốc tế và nhân dân cả nước, Đảng bộ và nhân dân vĩ tuyến 17 đã tiến hành tổ chức lại cuộc sống, ổn định nơi ăn, chốn ở, khắc phục hậu quả chiến tranh và đẩy mạnh phát triển sản xuất. Chủ đề này chiếm diện tích đại trưng bày là 22,77m² (6,90m x 3,30m), gồm có 13 ảnh 0,60m x 0,80m, 1 ảnh 1,20m x 1,50m (4, tr.110).

Ngoài 4 chủ đề chính ở trên, phần gian trưng bày còn có một mảng trưng bày theo chuyên đề: *"Chứng tích bom mìn Quảng Trị"*. Chuyên đề này gồm có 15 ảnh 0,60m x 0,80m, 1 bảng trích 1,30m x 0,85m, 2 bảng trích 0,80m x 1,15m nói lên hậu quả bom mìn do chiến tranh để lại trên đất Quảng Trị là vô cùng nặng nề bởi nó đã cướp đi sinh mạng và làm bị thương hàng ngàn người dân vô tội.

Di tích Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh

Nhà trưng bày bổ sung tại Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh được xây dựng trong khuôn viên rộng khoảng 500m². Công trình là một ngôi nhà 01 tầng mái bằng gồm 05 gian với diện tích sử dụng khoảng gần 200m², phía trên có lợp mái tôn và tạo hành lang đi xung quanh. Phía đối diện đặt một bệ lớn trưng bày các quả bom có kích thước lớn nhỏ khác nhau, lối lên nhà trưng bày khá rộng với 10 bậc thêm để dẫn khách vào khu không gian trưng bày chính.

Nội dung trưng bày với chủ đề tổng quan *"Tồn tại hay không tồn tại"*. Từ đó được chia

thành các chủ đề như: Bối cảnh lịch sử của Vĩnh Linh - Vịnh Mốc; Quá trình hình thành của hệ thống làng hầm Vĩnh Linh - Vịnh Mốc; Phục vụ và chiến đấu; Mảnh đất hồi sinh.

Các tài liệu, hiện vật tiêu biểu trưng bày tại nhà trưng bày bổ sung của di tích Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh có số lượng là 70 tài liệu, hiện vật đa dạng về chất liệu (gồm có kim loại, giấy, vải, hỗn hợp)... Các tài liệu, hiện vật này cũng có thể phân loại theo chức năng sử dụng như: thiết bị phục vụ chiến tranh, quân trang cá nhân, cờ, đồ dùng sinh hoạt... Toàn bộ các tài liệu, hiện vật nhằm truyền tải nội dung trưng bày đã đưa người xem ngược dòng lịch để chứng kiến cuộc sống của một ngôi "làng trong hầm" với những con người có khát khao sống mãnh liệt, vượt qua những khó khăn gian khổ trong hoàn cảnh chiến tranh ác liệt, vẫn kiên cường bám trụ và cũng thể hiện một sáng tạo độc đáo của chiến tranh nhân dân Việt Nam (5, tr.15).

Từ việc khái quát nhà trưng bày bổ sung và đặc biệt là thông qua các tài liệu, hiện vật tiêu biểu được trưng bày đã phản ánh và làm rõ thêm giá trị lịch sử văn hóa của các di tích quốc gia đặc biệt. Trong tiến trình lịch sử dân tộc, giai đoạn 1954 - 1975 là một giai đoạn lịch sử hào hùng nhưng cũng đầy bi tráng. Cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước giành độc lập dân tộc, thống nhất đất nước đã viết lên những trang sử vàng chói lọi, phản ánh lịch sử đầy gian nan, thử thách, nhiều hy sinh mất mát song cũng đầy vẻ vang, tạo nên bản anh hùng ca cách mạng thời kỳ chống Mỹ, bản anh hùng ca đó phải luôn được trân trọng, truyền lại cho các thế hệ trẻ để xây dựng ở thế hệ trẻ một tinh thần yêu nước, cách mạng trong thời kỳ đất nước đổi mới.

Để đánh giá hiệu quả của các tài liệu, hiện vật trong phần trưng bày bổ sung, có thể minh chứng cụ thể qua nhiều hình thức khác nhau, trước hết là số lượng khách đến tham quan:

Đối với di tích Thành cổ Quảng Trị, theo thống kê của Ban quản lý di tích cho biết, năm

2016, di tích đón được khoảng 160.000 lượt khách, trong đó hầu hết là khách trong nước và chỉ có khoảng 300 đến 500 lượt khách quốc tế. Qua *Sổ ghi cảm tưởng* cho biết: năm 2016 có trên 500 lời ghi cảm tưởng của các đoàn khách trong nước và quốc tế, của các cá nhân. Nội dung các bài ghi cảm tưởng thể hiện sự tri ân, khâm phục và tưởng nhớ đến các chiến sỹ đã hy sinh tại di tích Thành cổ trong chiến dịch 81 ngày đêm mưa bom, bão đạn và phía cuối các bài ghi cảm tưởng là sự mong muốn di tích ngày càng được giữ gìn và phát huy giá trị trong việc giáo dục truyền thống cho các thế hệ trẻ. Bà Cáp Thị Thiên Trang, Trưởng Ban quản lý di tích Thành cổ Quảng Trị cho biết: *"Nhà bảo tàng ở di tích Thành cổ Quảng Trị được mở cửa đón khách tham quan trong nhiều năm nay, ở đó lưu giữ nhiều các tài liệu, hiện vật quý giá để minh chứng cho sự kiện lịch sử 81 ngày đêm của quân và dân ta trong cuộc kháng chiến chống Mỹ năm 1972. Đến nay, các đoàn khách đến di tích đều ghé qua thăm nhà bảo tàng để nghe cán bộ thuyết minh và ghi lại những tình cảm của mình qua Sổ ghi cảm tưởng"* (TLPV ngày 05/7/2017, tại di tích Thành cổ Quảng Trị).

Đối với Di tích Đồi bờ Hiền Lương - Bến Hải, theo thống kê của Ban quản lý di tích cho biết, năm 2016 di tích đón được 100.000 lượt khách, trong đó có khoảng 90.000 lượt khách trong nước và 10.000 lượt khách quốc tế. Tại nhà trưng bày bổ sung của di tích có để sổ ghi cảm tưởng của khách tham quan và qua khảo sát cho thấy, năm 2016 có gần 1.000 bài ghi cảm tưởng của du khách. Thông qua các tài liệu hiện vật được trưng bày tại nhà trưng bày bổ sung, nội dung các bài viết của khách đều thể hiện sự trân trọng về sự kiện lịch sử và niềm vui thống nhất hai miền Bắc - Nam đất nước - Vĩ tuyến 17, sông Bến Hải - cầu Hiền Lương và mong muốn địa phương Quảng Trị phải giữ gìn và phát huy tốt hơn giá trị của di tích quốc gia đặc biệt này. Bà Lê Thị Tố Hoài, Trưởng Ban quản lý di tích Đồi bờ Hiền Lương - Bến Hải cho biết: *"Nhà trưng bày bổ sung tại di tích của*

chúng tôi được xây dựng khoảng gần 10 năm và trưng bày khá nhiều các tài liệu, hiện vật gắn liền với di tích. Hàng năm, đặc biệt là năm 2016, hàng nghìn lượt khách đã đến tham quan và nghe thuyết minh tại nhà trưng bày bổ sung này. Trong đó, khách quốc tế đến từ Mỹ, Pháp, Anh rất quan tâm đến sự kiện và địa giới khu phi quân sự chia cắt đất nước và họ đều cho rằng đây là sự mất mát và tổn thất nặng nề cho cả hai bên tham chiến, đặc biệt là dân tộc Việt Nam" (TLPV ngày 07/7/2017, tại di tích Đồi bờ Hiền Lương - Bến Hải).

Đối với di tích Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh, theo thống kê của Ban quản lý di tích cho biết: năm 2016 di tích đón được khoảng 60.000 lượt khách, trong đó có 20.000 lượt khách trong nước và 40.000 lượt khách quốc tế. Tại nhà trưng bày bổ sung của di tích có đặt sổ ghi cảm tưởng và theo khảo sát bước đầu có khoảng trên 1000 bài viết, trong đó có nhiều bài viết của du khách quốc tế. Qua việc tham quan nhà trưng bày bổ sung, nội dung các bài viết trong sổ ghi cảm tưởng đã thể hiện sự khâm phục và sức sống mãnh liệt được thể hiện qua hệ thống đường hầm và địa đạo nơi đây của người dân Việt Nam nói chung và người dân Quảng Trị nói riêng trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước. Các bài viết còn thể hiện tình cảm sâu sắc với con người, mảnh đất, rừng cây thiên nhiên, khí hậu và mong muốn nhà quản lý phải ra sức giữ gìn và phát huy một cách tốt nhất địa điểm di tích đầy tính nhân văn này. Ông Phan Trường Định, trưởng Ban quản lý di tích Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh cho biết: *"Nhà trưng bày bổ sung của di tích hiện đang trưng bày toàn bộ tài liệu, hình ảnh, hiện vật về cuộc sống của người dân dưới địa đạo, trên mặt đất trong cuộc chiến tranh vĩ đại và thần thánh của dân tộc Việt Nam. Khách tham quan đến đây đều thấy cảm phục về sự sống mãnh liệt của người dân nơi đây. Do lượng khách tham quan ngày một đông đến với di tích, trong khoảng cuối năm nay, chúng tôi sẽ tổ chức trưng bày lại toàn bộ các tài liệu, hiện vật, hình ảnh gắn liền với di tích*

tại nhà trưng bày bổ sung mới hiện đang trong quá trình hoàn thành để nhanh chóng để phục vụ nhu cầu tham quan của khách du lịch khi đến với di tích đặc biệt này” (TLPV ngày 08/7/2017, tại di tích Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh).

Từ những hiệu quả bước đầu của các nhà trưng bày bổ sung đã khẳng định rõ thêm chức năng quan trọng của các tổ chức bộ máy quản lý ở đây. Tuy nhiên, để đạt được hiệu quả cao hơn nữa trong việc phát huy giá trị các tài liệu, hiện vật gắn với các khu di tích, cơ quan quản lý di tích cần:

- Xây dựng kế hoạch cho các chương trình nghiên cứu, sưu tầm hiện vật gắn liền với các di tích quốc gia đặc biệt, trong đó chú trọng hướng đến việc tiếp cận và sưu tầm tài liệu, hiện vật từ các đơn vị bộ đội, từ các cựu chiến binh đã từng tham gia sống và chiến đấu tại Thành cổ Quảng Trị, Đồi bờ Hiền Lương - Bến Hải, địa đạo Vịnh Mốc. Ngoài ra, có thể tiếp cận các gia đình sống ở khu vực lân cận Thành cổ, cầu Hiền Lương, địa đạo Vịnh Mốc để tìm kiếm và sưu tầm tài liệu, hiện vật có liên quan đến thời kỳ lịch sử đó.

- Cải tạo hoặc xây mới nhà trưng bày/nhà bảo tàng bổ sung, tổ chức xây dựng lại nội dung để cương trưng bày và áp dụng giải pháp kỹ thuật trưng bày hiện đại, phù hợp hơn tại các nhà trưng bày/nhà bảo tàng.

- Đào tạo đội ngũ làm công tác thuyết minh viên văn hóa tại các di tích để giới thiệu khách tham quan một cách chuyên nghiệp.

- Kết nối chặt chẽ giữa các di tích với các nhà bảo tàng/phòng trưng bày bổ sung để làm nổi bật các giá trị lịch sử, văn hóa một cách toàn diện, sâu sắc hơn.

Nhìn chung, với những giá trị to lớn của các tài liệu, hiện vật đang lưu giữ, trưng bày tại các bảo tàng/nhà trưng bày bổ sung, cùng với sự quan tâm của Đảng, Nhà nước, tỉnh Quảng Trị và toàn xã hội, chắc chắn rằng trong tương lai, các nhà trưng bày ở các khu di tích quốc gia đặc biệt tại tỉnh Quảng Trị sẽ ngày một hoàn

thiện và đạt chất lượng cao để phục vụ việc khai thác và phát huy giá trị lịch sử, văn hóa trong xã hội hiện đại.

D.T.V.A

(Văn phòng Huyện ủy Vĩnh Linh)

Tài liệu tham khảo

1. Di tích Thành cổ Quảng Trị (2017), *Sổ ghi cảm tưởng năm 2016*, Quảng Trị.
2. Di tích Thành cổ Quảng Trị (2017), *Sổ ghi cảm tưởng năm 2017*, Quảng Trị.
3. Sở VH TT&DL tỉnh Quảng Trị, Trung tâm Bảo tồn di tích & Danh thắng (2013), *Lý lịch khoa học di tích quốc gia đặc biệt Thành cổ Quảng Trị và những địa điểm lưu niệm sự kiện 81 ngày đêm*, Quảng Trị.
4. Sở VH TT&DL tỉnh Quảng Trị, Trung tâm Bảo tồn di tích & Danh thắng (2013), *Lý lịch khoa học di tích quốc gia đặc biệt Đồi bờ Hiền Lương- Bến Hải*, Quảng Trị.
5. Sở VH TT&DL tỉnh Quảng Trị, Trung tâm Bảo tồn di tích & Danh thắng (2014), *Lý lịch khoa học di tích quốc gia đặc biệt Địa đạo Vịnh Mốc và hệ thống làng hầm Vĩnh Linh*, Quảng Trị.
6. Quốc hội nước CHXHCN Việt Nam (2013), *Lược Di sản văn hóa năm 2001, sửa đổi, bổ sung năm 2009*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
7. Tư liệu điền dã, phỏng vấn sâu tại các di tích quốc gia đặc biệt tháng 7/2017.

Ngày nhận bài: 14 - 11 - 2017

Ngày phản biện, đánh giá: 15 - 12 - 2017

Ngày chấp nhận đăng: 25 - 12 - 2017